

Donderdag 3/09/1914 - ochtendeditie

Antwerpen, 2 september. De Zeppelin, gisteravond gesignaleerd boven de zuidelijke forten en boven de Nete, die over Aalst in de richting van Dendermonde en Gent stevende, is vervolgens in de richting van Antwerpen teruggekeerd en poogde over de stad te vliegen. De zware artillerie hield echter het luchtschip buiten de stad. Om half vier vanochtend wierp de Zeppelin een bom of vijf zes, wendde zich naar X., wierp daar een bom nabij het station, en stevende vervolgens naar Y, waar hij zeven bommen wierp in het Nachtegalenpark naar huizen, waarin twee ambulances van het Rode Kruis zijn ondergebracht en waarboven dan ook het Rode Kruisvlag waaide. Deze huizen zijn beschadigd; in het geheel zijn er 10 of 12 lichtgewonden. De hele aanslag was in 10 minuten afgelopen.

De projectielen, die de Zeppelin wierp, waren van een ander soort dan die, welke reeds bij een vroegere gelegenheid in de stad zijn geworpen. Die van vandaag waren voorzien van twee dunne omhulsels, onder de val teruggehouden door een parachute in de vorm van een paddenstoel. Het binnenste van de bom is gevuld met bijzondere bouten, die afschuwelijke wonden veroorzaken. De bom is van een totnogtoe volmaakt onbekend model.

Antwerpen, 2 september. In de provincies Antwerpen en Limburg is de toestand onveranderd. De Duitsers hebben enkele boerderijen in Merchtem en Asse in brand gestoken.

Berlijn, 2 september. Theodor Wolff van het Berliner Tageblatt schrijft heden: "Gelijk men moest verwachten, is de verwoesting van de oude universiteitsstad Leuven door de gehele pers van het buitenland zeer uitvoerig geschilderd en besproken. We zouden het zeer verkeerd achten, wanneer men in Duitsland zwijgend dergelijke uitingen liet voorbijgaan. Zwijgen zou de zeer onjuiste indruk

wekken, als zetten wij ons over een gebeurtenis, die ieder ontwikkeld mens diep leed moet doen, met koel schouderophalen heen. Koele onverschilligheid bij de verwoesting van bewonderde kunst en schoonheid is wezenlijk niet in overeenstemming met de Duitse geest. Nergens worden de schatten van vroegere eeuwen met meer liefde dan bij ons verzorgd en beschouwd, en zo mogen we gerust zeggen dat ons leedwezen over de tragedie van Leuven tenminste even diep is als van enig ander beschaafd volk. De buitenlandse bladen beweren dat de Duitsers eerst later tot straf de stad hebben in brand gestoken. Men moet het Duitse officiële bericht afwachten, dat zeker niet zal uitblijven. Het oude stadhuis met zijn onvergelijkelijke kunstschaten schijnt ongedeed. Wij allen hopen dat nog veel in de beschrijving overdreven zal blijken, want de les en de straf hebben, ook wanneer zij niet tot het uiterste gingen, hun uitwerking zeker niet gemist. De vraag is gesteld of het niet mogelijk zou zijn, de ook door iedere Duitser geëerde en geliefde werken van het kunstenaarsgenie tegen vernieling te beschermen. Met volkomen zekerheid zal dat in een oorlog steeds slechts dan mogelijk zijn, wanneer zich niet achter het altaar van van Eyck de sluipmoord verbergt. Maar wij zijn overtuigd dat de mannen, die aan het hoofd staan van de Duitse regering en het Duitse leger, van ganser harte en uit eigen inzicht hun best zullen doen de plaatsen, waarop de eeuwen hun roem hebben gedrukt, hun bescherming te verlenen. Zo geschiedde in de oorlog van 1870 en zo moet en zal het ook in deze oorlog zijn, wanneer niet een boosaardige en verraderlijke tegenstand zulk een streven verijdelt.”

Een bezoek aan Brussel.

Een onzer oorlogscorrespondenten in België meldt ons:

Men had mij in Luik gezegd op de Kommandantur, dat ik slechts op eigen verantwoordelijkheid naar Brussel kon gaan, omdat het daar

ging spannen. In welk opzicht het daar ging spannen, wilde de Oberleutnant me niet mededelen. “Brussel is wel in onze handen, zegde hij, maar het is gevaarlijk die richting uit te gaan. Men kan ieder ogenblik gevechten in die streek verwachten.”

Vóór ik in Leuven aankwam, had ik de gedachte dat het wel in die plaats zou zijn, dat men nieuwe gevechten vreesde. Maar toen ik de voor het grootste gedeelte verwoeste stad zag, toen ik twee à driehonderd gevangen mannen tussen soldaten gevoerd zag over de straten vol puinhopen, toen begreep ik dat het daar niet zou spannen. Want in de gespaarde armenwijken zag ik slechts vrouwen en kinderen, dodelijk beangstigd en hongerig. De reeksen soldaten, die op de boulevards vuren aangelegd hadden en boven roosters hun potje kookten, waren talrijk genoeg om de rust te bewaren in iedere levende stad. En Leuven zal voor zéér lange tijd slechts een dodenstad zijn. In de armenwijken hadden de verschrikte mensen getracht op hun deuren en luiken Duitse opschriften aan te brengen, zoals de soldaten doen wanneer ze bijzonder tevreden zijn over de bewoners: “gute Leute, haben alles gegeben”, “Deutsch freundlich”, enzovoort. Maar waarschijnlijk door de overspannen zenuwen had men de woorden geschonden overgebracht en stond er bijvoorbeeld “gute Luten, Deutch frundliih”. Het was om medelijden te krijgen met die mensen, alleen al daardoor.

Op enkele plaatsen waren vrouwen bezig onder het puin te zoeken naar het lichaam van een of andere omgekomenen. De weg wees vanzelf, daar zorgde de verpestende stank wel voor.

Toen ik Brussel binnenkwam over Woluwe en Schaarbeek, trof me direct één ding: Duitse vlaggen waren niet te zien, maar wel wapperde overal in de straten het Belgische zwart, geel, rood. En de meeste Belgen droegen hun nationale kleuren in het knoopsgat. De trams rijden, enkele huurrijtuigen ziet men er, maar toch voelt men

er onmiddellijk de geweldige spanning die er heerst. De Place Rogier, voor de Gare du Nord, is omgeven door een kordon politieagenten, die niemand het station laten naderen. Alleen een paar Duitse officieren staan voor de trappen van het gebouw en soms gaan de deuren van de vestibule open om een nieuwe stroom Duitse soldaten door te laten. En de Brusselaars staan uit de verte aan te zien hoe de gebruide mannen in hun vaal resedakleurige uniform, hùn Place Rogier over marcheren. Ik kon me indenken dat het smartelijk moest zijn voor de Brusselse bevolking, want ik heb op verschillende hoofdmomenten in deze oorlog kunnen gadeslaan hoe het bruiste in hun gemoed. Toen de Duitse inval pas had plaats gehad en men pas de Duitse winkels had ingeslagen. Toen het uitdrijven van elke Duitser nog in volle gang was. Toen de duizenden mensen voor de Gare du Nord in één vreugdegejuich uitbarstten, als men weer een “spion” had gevat, die nog trachtte het station te bereiken en per trein weg te komen. De cafés en hotels hadden grote witte borden uithangen: “Hier verkoopt men slechts Belgisch bier”. “Duits bier wordt hier niet geschonken.” Op de boulevard d’Anspach en op zoveel andere plaatsen gaapten de donkere holen van de inwendig verwoeste Duitse winkels.

Op de 18e augustus, ‘s avonds laat, toen de Duitsers vlakbij Brussel waren en onder kanongebulder steeds dichterbij kwamen, waren er ook duizenden op de Place Rogier, maar nu was er een wanhopige, gedrukte stemming. De vlaggen werden ingehaald en ook de borden met: “Duits bier wordt hier niet geschonken”. En nu ... nu was de hele Place Rogier zonder één Belg, en werd het plein zorgvuldig vrijgehouden voor de Duitsers alleen.

Uit de gesprekken die ik opving, bleek mij dat er een vreselijke onrust en opgewondenheid heerste in het geïsoleerde Brussel.

En toch, toch heeft Brussel haar fierheid behouden. De driekleur wappert er nog en de mensen zelf beijveren zich om de unie te bewaren. Dit wil zeggen de betere klasse. Men heeft burger-ordebewaarders gevormd en aangesteld en burger-agenten. De eersten hebben een breed wit lint schuin over de borst, waarop: Stad Brussel, de tweeden een rood-groene band om de arm. Onder aanvoering van burgemeester Max tracht men zo te voorkomen, dat er onlusten uitbreken in de mooie stad en ook hier verwoesting het gevolg zal zijn. Burgemeester Max zal in de Belgische historie gehuldigd worden als een held, hoe de oorlog verder ook afloopt. Want diens houding is er een van een man die geen vrees kent. De Duitse commandant had hem aansprakelijk gesteld voor de orde in Brussel, waarop hij antwoordde te zullen doen wat hij kon, doch dan moest men hem zijn gang laten gaan en met hem meewerken. Overigens stelde hij zich niet aansprakelijk voor daden die gebeurden door enkelen, tegen de zin van de Brusselse bevolking. En ik voelde ontroering, toen ik een plakkaat zag, waarop de Duitse commandant verklaarde, dat de Franse regering mededeelde geen hulp te kunnen verschaffen, waaronder de burgemeester kordaat had laten drukken: "Ik stel hier tegenover het meest formele démenti. Max."

Een ander plakkaat bevatte de mededeling, dat er een telefoondraad van de Duitse Veldtelefoon op de boulevard du Nord 's nachts was doorgesneden en dat bij wijze van represaillemaatregel de Duitse commandant het Brusselse telefoonnet buiten werking had gesteld. Herhaling zal ernstiger gevolgen hebben.

"Ik smeeik u om u te onthouden van dergelijke dingen", schreef burgemeester Max. "Tot dusver hebben wij onze schone stad ongeschonden kunnen bewaren, laat ons ook daar in de toekomst naar trachten. Versta u onder elkaar en richt bewakingsdiensten op, opdat de Duitsers geen aanleiding hebben tot optreden. Ik zal u nooit

iets vragen, dat inbreuk zou maken op uw fierheid, maar help mee onze schone stad te bewaren.”

Er broeit iets te Brussel. De Duitsers voelen dat ook en hebben op verschillende punten mitrailleurs in huizen doen plaatsen. Men raadt de vreemdelingen aan om heen te gaan en de verschillende legaties zenden de mensen naar hun land terug. Een Amerikaan hield me op straat aan in de gedachte dat ik een landgenoot was, en deelde mij mee, dat de eigen woorden van zijn gezanten waren: “Go to Holland as soon as you can. It will be a rotten situation here in a short time”.

De Duitse militaire overheid verwacht zelf iets dezer dagen. Wat het is deelt men natuurlijk niet mee, maar dinsdagochtend, toen ik Brussel weer verliet, werd er juist aangeplakt, dat niemand meer Brussel mocht verlaten zonder speciale pas, terwijl de Rode Kruisauto's zich gereed moesten houden om op het eerste teken te verzamelen.

De bevolking was bovendien weer dubbel onrustig, want heden was de datum verstreken van de acht dagen, waarin Duitse soldaten geen eetwaren zonder betaling mocht opeisen. Die datum was nu voorbij ... wat ging er nu gebeuren?

Auto's en benzine worden zonder veel uitleg door de Duitse overheid in beslag genomen. Ook de auto waarin een collega van mij en ik zaten, had telkens aanvallen te verduren, maar door een zekere onschendbaarheid konden we ons telkens vrijwaren. Hoe we die onschendbaarheid verkregen hadden, kan ik nog niet mededelen, maar zeker is dat we vorstelijk van Maastricht naar Brussel zijn gereden en terug. In Tienen had reeds een Beiers onderofficier onze benzinebus in het stadhuis opgeborgen en alle mededelingen onzerzijds werden laconiek beantwoord met een: “Dat kan wel zijn,

maar nu is de benzine van ons". Wat keek de man raar, toen er daarna door de commandant bevolen werd de benzine terug te geven! Het was voor mij wel een voldoening, zo ongehinderd overal door te rijden, na een week lang tevergeefs geprobeerd te hebben langs Belgische zijde het land dieper in te dringen. Ook als oorlogscorrespondent komt men slechts ver met dat ene: geluk.

Op de Hollandse legatie in Brussel komen de hele dag, van 's morgens vroeg tot 's avonds laat, Hollanders om hulp, raad en steun. Jhr. van Weede, de Hollandse gezant, is natuurlijk in Antwerpen, waar de Belgische regering haar zetel heeft. Maar de secretaris van het gezantschap, de heer van Vollenhoven is te Brussel gebleven teneinde voor zijn landgenoten te doen wat hij kan. En de heer van Vollenhoven, die zich ook zeer ongerust maakte over de toestand in Brussel, deelde mij mee dat er reeds veel armoe heerst onder de minder bedeelde Hollanders in Brussel. Wel doet de heer van Vollenhoven voor ieder wat hij kan, maar zou er ook vanuit Holland niet iets voor onze landgenoten gedaan kunnen worden? Wij doen zoveel voor de Belgen en de Duitsers die in ons land vertoeven, laat ons dan ook helpen die mensen, die daar in grote ongerustheid dag en nacht doorbrengen.

De heer van Vollenhoven wist voor ons, in een stad waar benzine niet meer voor goud te krijgen is, nog 20 liter machtig te worden tegen billijke prijs. En zo konden we terugkeren over Leuven, Tienen, Sint-Truiden en Tongeren, door een streek, die voor het grootste gedeelte verlaten is. De bevolking is gevlucht en de Duitsers hebben slechts op regelmatige afstanden kleine posten achtergelaten.

Mijn tweedaagse tocht door België heeft me dit doen voelen, dat zeer waarschijnlijk nog iets gebeuren zal in de hoofdstad, dat ellendige gevolgen zal hebben. Het zij dan dat de hongerige bevolking, die reeds mort, onlusten veroorzaakt, hetzij dat Franse en

Engelse troepen via Oostende er heen oprukken, zoals men zegt dat gebeuren zal, hetzij dat, als in Leuven, enkele onvoorzichtigen de verwoesting zullen uitlokken van stadsgedeelten. Maar hoe het ook zij, wel weet ik dat de tijd, dat ik in Brussel was, de ellendige druk ook loodzwaar op mezelf heb voelen rusten.

De verwoesting te Leuven.

Een van onze oorlogscorrespondenten, die een bezoek aan Leuven heeft gebracht, geeft een overzicht van hetgeen er in de voornaamste gebouwen verwoest is.

Daar ik, schrijft hij, in Leuven goed bekend ben; was het mij niet zo moeilijk mijn weg enigszins te vinden.

Ik richtte mijn schreden het eerst naar de markt. Daar staat het stadhuis, dat gedeeltelijk vernield is. Men was nog voor enige jaren bezig, in de tijd dat ik de Leuven was, het stadhuis geheel te restaureren, met name het prachtige en weelderige beeldhouwwerk.

Dat het stadhuis niet geheel verwoest is, is, zo men mij vertelde, te danken aan de burgemeester, die in de nacht van het bombardement aan de Duitse overheid op de knieën gesmeekt had om het stadhuis te sparen. Geheel kon het echter niet gespaard blijven, daar het vuur van belendende gebouwen er zich aan mededeelde.

Tegenover het stadhuis, stonden ook nog enige antieke gebouwen, die alle verbrand zijn.

Niet ver van de markt staat de Sint Pieterskerk, die geheel verwoest is.

Toen ik de vroeger zo schone Maria Theresiastraat inging, welke nu niets meer dan een puinhoop is, kwam ik van daar op de

Varkensmarkt, waar vroeger de universiteit stond. Deze universiteit, met de zogenaamde Hal, het voormalige huis van het weversgilde, en de universiteitsbibliotheek, die 100.000 delen en ongeveer 500 kostbare handschriften bevatte, is geheel verwoest.

Een beetje verder de Mechelse steenweg opgaande, waar de Sint Geertruidakerk vroeger stond (thans ook al een ruïne) bemerkte ik nog een groot klooster, waar vroeger ongeveer 800 Benedictijner monniken woonden. Ook dit was geheel verwoest. Het gebouw was, naar men zegt, aan de vier hoeken in brand gestoken en met machinegeweren beschoten.

De Sint Geertruidakerk daar vlakbij, met zijn historische beeldhouwde koorbank, die voor de mooiste van heel België doorging, is ook verbrand.

Over de Place de Jodoigne, waar de grote gevangenis staat, kwam ik langs de Onze-Lieve-Vrouwenstraat voorbij de puinhopen van de zogenaamde Sint Jacobskerk.

Deze kerk met Byzantijnse toren en de kostbaarste schilderijen, onder andere van Jordaens en Rubens, alsook het vermaarde doopvont, dat volgens de overlevering uit het Heilige Land door Godfried van Bouillon meegebracht is en dagtekende uit de tijd van de kruisvaarders, is mede vernield en verbrand.

Een weinig verder in de Namense straat heeft men ook de schone, nog niet geheel voltooide Benedictijnerabdij verwoest. Het enige wat nog overeind staat van de kloosters en abdijen is de schone Norbertijnerabdij Regina Coeli, die op de zogenaamde Keizersberg ligt. Deze abdij ligt enigszins bezijden de stad, eenzaam op de hoogte. Dat de Duitsers deze abdij gespaard hebben, schijnt te verklaren uit

het feit, dat de berg voor hen een punt van strategisch belang was. Vanaf deze Keizersberg moet de stad gebombardeerd zijn.

Wat er van de Norbertijner monniken geworden is, kon ik niet te weten komen.

Van de andere openbare gebouwen, zoals het Théâtre Royal, de Vlaamse schouwburg, het paleis van Justitie, het gebouw van de Réunion des Etudiants enz., enz., is ook niets overgebleven dan de kale muren!

Dat ik op mijn tocht door de stad meer dan eens lastig gevallen werd door Duitse patrouilles, die de stad in alle richtingen doorkruisten, maar telkens op vertoon van mijn identiteitspapieren ongemoeid gelaten werd, stip ik slechts even aan.

Ik moest mij nu haasten om de stad uit te komen en zien hoe ik u deze brief kon doen toekomen.

Antwerpen.

Een van onze correspondenten seint ons:

Een Nederlands zakenman, die van Antwerpen naar ons land reisde, heeft mij omtrent de bommen uit het luchtschip nog het volgende medegedeeld:

Wonend in een groot huis en de Leystraat, werd hij wakker door het geschreeuw en gejammer van vrouwen en kinderen, die naar de grote kelder van het huis vluchtten. Men had zich uit angst niet de tijd gegeven zich te kleden. Hij ging daarentegen naar het dak om uit te kijken en ontwaarde het luchtschip, dat zich boven de fortenrand bevond op ongeveer 2000 m hoogte. Herhaaldelijk zag hij een blauwe lichtschicht wanneer een projectiel naar beneden werd geworpen,

vermoedelijk om te zien waar het luchtschip zich bevond. Mijn zegsman meende, dat een aanslag werd gepleegd op de generale staf, die in een huis achter de Leystraat gevestigd is. Daar ontploften echter geen bommen. Er wordt vermoed dat de Zeppelin tegelijk met zijn bommen ook ballast uitwierp om zo spoedig mogelijk te stijgen teneinde buiten bereik van de kogels van de overal losbrandende geweren en kanonnen te zijn.

Ook op het vliegterrein bij Wilrijk moeten bommen gevallen zijn.

De koningin van België werd heden terugverwacht.

Al het goud van de Nationale Bank is volgens geruchten naar Londen verscheept.

Men meldt ons uit Maastricht, op 2 dezer:

Sinds 5 uur vanmiddag komen nieuwe troepen vluchtelingen onder geleide van marechaussee uit de richting Tongeren de stad binnen; velen gaan te voet, sommige voertuigen zijn zeer primitief, zo kwam een oude vrouw hier in een hondenkar aan.

Donderdag 3/09/1914 - avondeditie

Oostende, 3 september. Gisteren hebben Belgische soldaten, die aan het patrouilleren waren, een afdeling Duitsers verrast en er bij een snelle overval 17 gedood. De overige Duitsers namen de vlucht.

Daar de spoorwegen in België in het door de Duitsers bezette gebied uitsluitend gebruikt worden voor de dienst van het Duitse leger, is tussen Luik en Brussel een diligenciedienst georganiseerd. De reis duurt twee dagen.

De Duitse gouverneur in België heeft de mark tot wettig betaalmiddel verklaard, en wel tegen een koers van 1,25 frank, hetgeen hoger is dan de mark voor de oorlog gold.

Weelde, 3 september. Dank zij de waakzaamheid der Antwerpenaren, die met zoeklichten werken, is gisterenavond ongeveer 10 uur een Zeppelin teruggedreven, die boven Lier ontdekt werd. Het schip vluchtte in de richting van Gent.

De oorlogscorrespondenten werden België uitgezet. Twee van de Daily Chronicle kwamen hier te Weelde aan en vertrokken naar Amsterdam.

Maastricht, 3 september. Het aantal vluchtelingen in de rijkskweekschool, dat gisteren ruim 100 bedroeg, is thans weer tot 320 gestegen. De meesten zijn uit Wonck, Roclenghe, Hermee, Seraing, Luik, Hautain, St. Siméon en Boirs, dus allen van de kant van Luik.

In de Kempen schijnt het rustig. Een vluchteling uit Thieu, die hedennacht aankwam, verhaalde, dat hij op zijn tocht slechts hier en daar een Duitse post ontmoette. Het optreden der Duitsers aan de Luikse kant schijnt met de nieuw aangekomen troepen weer minder prettig te zijn.

Uit Opveld, Keer en Sobrietas gaan dezer dagen weer 300 vluchtelingen naar Oldebroek. Hier gaat het gerucht, dat een afdeling karabiniers in Hasselt zou zijn. Anderen spreken van Franse soldaten. Of het waar is?

Dwars door België.

Een onzer oorlogscorrespondenten meldt ons:

Het Brabantse Parijs, het vrolijke Breda was al leven en beweging, toen ik het vrijdagmiddag verliet om een bezoek aan België's hoofdstad te brengen.

Maar al is Brabant in oorlogstoestand, alles is er vreedzaam, alleen verdringen zich de mensen in Breda voor het bureau van het katholieke hoofdblad, dat het ingenieuze idee gehad heeft om een reusachtige oorlogskaat op te hangen, waarop steeds met vlaggetjes de operaties gevolgd worden, terwijl de depêches ernaast verschijnen en gretig gelezen worden.

Uit deze vreedzame omgeving kwamen we echter al spoedig via Baarle-Nassau in het door de oorlog zo geteisterde België.

De Belgische douanebeambte was aan de grens, maar maakte het ons niet lastig en ongestoord tuften we verder naar Turnhout, allerwege de vluchtelingen van Leuven, allen van bundeltjes voorzien, te voet of in karren passerend. Het waren allertreurigste processies. "De Duitsers verbranden alles", luidde het eenparig. Bij de brug van het kanaal voor Turnhout werden we aangehouden door een als militair uitzierend man in burgerkleden, die mijn "bewijs", hij bedoelde mijn pas, verlangde. Ik vroeg hem met welk recht hij deze wilde zien, en waarom hij geen uniform droeg.

Hij toonde een met machineschrift geschreven bewijs van de burgemeester, dat hij douane-officier was, en zegde, dat het te gevaarlijk was om een uniform te dragen, daar de Duitsers alle geüniformeerden doodschoten. Over de Grote Markt, waar juist de burgervader nog enige vermaningen aan de bijeen gestroomde bevolking gaf, tuften we verder, maar moesten even later toch weer stoppen om de weg te vragen. Duidelijk waren we omringd door geagiteerde burgers, die ons de weg wel wezen, maar tegelijkertijd 100 vragen stelden.

In geen der dorpen, die nog niet door de Duitsers bezet zijn, zag ik ook maar één geüniformeerde of één enkel wapen. Zo ging het verder over Gierle naar Herentals. Daar begon men ons te waarschuwen. Men hoorde het Duitse kanon in de richting van Mechelen, en iedereen keek de weg langs, alsof de Duitsers elk ogenblik konden binnenrukken. Deze bleken daar echter, zoals later bleek, volstrekt niet aan te denken.

We passeerden troepen vluchtelingen van 50 en meer personen, die allen verschrikt opzij van de weg sprongen als onze auto in het gezicht kwam, en dan opgelucht groetten als ze merkten, dat we Hollanders waren. Zo naderden we een herbergje kort voor Aarschot, waar een vrouw ons vertelde, dat daar, en ze wees met de vinger langs de weg, de Duitsers stonden. Ook waren ze in Westmeerbeek, dat we rechts hadden laten liggen.

Als men zo door het vreedzame landschap gaat, kan men het zich nauwelijks begrijpen, dat hier de oorlog woedt. Maar wat is dat? Eerst wil het er niet bij ons in, maar ja, dat zijn afgebrande huizen, zoals we zo er nog honderden zouden zien : de beide gevels staan er nog, het dak is weg, en de ruitenloze ramen tonen een uitgebrand interieur. Even later op zij van de weg, twee mannen in het grijs. Jawel, het zijn Duitse soldaten, die daar iets zoeken. Ze kijken op en komen naar de weg.

Voor ons op 150 schreden afstand verschijnen er ook enige, die haastig de spoorwegbarrière, die we hier, even voor Aarschot kruisen, dichtschuiven, een voorzorg die, ik heb het sedert vernomen, wel nodig bleek, daar enige auto's en motorwielrijders in Duitse uniformen circuleerden, die niet anders dan Franse en Belgische soldaten waren. Halt! Pas tonen. U moet naar de wacht. Twee man met geladen geweer opzij van de auto. "Nu moet u zo

langzaam rijden, dat wij ernaast kunnen lopen". Stap toch op de treeplank!

Neen dat willen ze niet en "Hände hoch!" Luidde het, toen ik me even bukte om te smeren. Maar het zijn toch gemoedelijke jongens, en al langzaam voortrijdend, zijn we spoedig vlot in gesprek. De Feldwebel blijkt heel geschikt. "U moet naar de luitenant." Ik zal u twee mannen meegeven." "Mogen ze niet op de auto zitten, dan kunnen we beter rijden?" "Natuurlijk!" Onderwijl vertelt hij ons hoe ze hier uit het klooster geschoten hebben en overal in het dorp, dat helemaal platgebrand is. Als we over het riviertje de Demer rijden, tonen de soldaten ons de gaten van de schoten, die de bewoners in de zijgevel van hun huis gemaakt hebben, om de toegang over de brug te verdedigen. "Maar we hebben ze er gauw uitgehaald", klinkt het bevredigend. De luitenant is niet te vinden. Van achter de muur klinkt een schot. "Waarschijnlijk weer een wilde hond doodgeschoten", zegt een Feldwebel-luitenant (een rang, die expres voor deze oorlog geschapen is), "die dieren vinden niets meer te eten, en gaan op de mensen los". Ik zwijg, want, na de verhalen der soldaten, dat er zovelen gefusilleerd zijn, en dat de bewoners nog schieten, vermoed ik dat "der tolle Köter", waarvan hij spreekt, wel eens een mens zou kunnen zijn. Nu treedt de luitenant nader.

"Och, gaat u even verder naar de hoofdwacht, ik zal u twee soldaten meegeven". We rijden door de puinhopen, die juist ver genoeg opgeruimd zijn, dat de auto er hortend en stotend tussendoor kan. Op de markt, waar nog enige huizen staan, krioelt het van soldaten in tamelijk vuile uniformen, en met ongeschoren gezichten. De heer Hauptmann vraagt me even binnen te komen, en zijn enigszins nors gezicht heldert op als ik vertel, dat ik Hollander ben. Maar de man is helemaal van streek in dit moordenaarshol, zoals hij het noemt. "Hier zaten we gisterenavond gemoedelijk te praten", zegt hij, "en ziedaar vanuit het veld daarachter schieten ze ons tweemaal uit de

pikdonkere nacht in de verlichte kamer. Een wonder dat niemand getroffen is". En hij wijst me twee kogelgaten in de vensterschijven, en de plek, waar de kogels in de muur drongen. "Onze bataljonscommandant is op die manier gedood", zegt de luitenant. We zitten nu spoedig te praten.

Dan vertellen ze, hoe overal de geestelijken het volk ophitsen en zelf meevechten. Op de paters zijn we erg gebeten, zegt de officier. Hier zijn de burgemeester en zijn zonen gefusilleerd; de paters zijn er nog op het kantje afgekomen daar zij niet betrapt zijn, maar de kapitein is er voor zichzelf zeker van, dat ze geschoten hebben. In een dorpje bij Mechelen, vertelde hij verder, lieten ze de pastoor lopen omdat hij zo een aardige indruk maakte (anders worden steeds de pastoor en de burgemeester als gijzelaars gevangen) en even later ontdekte men geweren en munitie in zijn kelder, en kort daarna was hij opgeknoopt.

Plots, het geronk van een motor in de lucht. Een vlieger! Iedereen naar buiten. De meningen zijn verdeeld: is het een Duitser of een Fransoos? In ieder geval is hij veel te hoog om te schieten. We gaan weer naar binnen. De officieren willen het laatste nieuws weten. Wij horen niets in deze uithoek, zeggen ze. En ik vertel. Een deputatie van vrouwen komt binnen. Nu wordt de goedge kapitein weer boos. "Waarom laten ze die lui hier doordringen?" Maar een luitenant, die wat plat Duits spreekt, doet het woord voor hen.

"Meneer, we hebben nu twee nachten op de naakte stenen in de kerk geslapen. Zouden we misschien een matras of wat stro kunnen krijgen om op te slapen?" Er zal voor gezorgd worden, en de vrouwen trekken af. "We walgen van deze wijze van oorlogvoeren", zeggen de officieren, "maar de Belgen willen niet anders." In de kerk zitten en liggen jammerende vrouwen en kinderen, in de hoek staat een groepje monniken samen te fluisteren. "Waarom, zegt de kapitein,

troosten ze niet liever die arme zielen, bidden ze met hun of zoeken ze betere ligging te verschaffen?"

Als we dan weer binnentreden, zegt hij op verontschuldigende toon. "Ja, het is oorlog, en u moet het niet kwalijk nemen, maar mijn soldaten willen weten, wat u in die kist hebt". "Kleren, wat proviand en boeken", is mijn prompt antwoord, "maar hier is de sleutel. U kunt het laten onderzoeken". "Das genügt!", zegt hij en geeft me de sleutel terug.

Maar u wil naar Leuven? Nu, daar zult u niets meer vinden. Daar hebben we tabula rasa gemaakt. De stad is met de grond gelijk.

Ik vertel, dat ik over het lot van enige Hollandse vrienden in ongerustheid verkeer.

Ja, die zult u niet vinden. Alles is plat, de bewoners zijn gevlucht, of gevangen naar Duitsland.

Dat wil er bij mij niet in, dat een stad van 45.000 inwoners zomaar verdwijnen zou, en de uitkomst heeft mij recht gegeven.

Maar tegenover de positieve verklaring der officieren, doet de vraag zich voor: zal ik wel naar Leuven gaan? Zij zeggen: u komt er niet eens door, de puinhopen versperren alles en u krijgt niet eens nachtkwartier. Dan rijdt ik bij daglicht door naar Brussel, want het is intussen bij zevenen worden. "Dat zou ik u niet raden, want dan schieten niet alleen onze posten op u, maar ook de Belgen", zegt er een "onze eigen troepen hebben twee dagen geleden op ons geschoten, toen wij dit deden, en wij, als officieren, kennen het wachtwoord en kunnen quasi ongehinderd passeren."

Ik neem afscheid. Om mijn auto staat het vol Duitsers, die zo goed en zo kwaad als het gaat met Willem koeterwalend, die geen Duits

verstaat. Dan lachen ze en roepen ze allerlei grapjes. De kapitein, die ziet, dat ik nog met de lui spreek, treedt nader, reikt mij nogmaals de hand, en zegt: “Papiere und alles in Ordnung, gute Reise”, en we rijden weg, voorzichtig tussen de puinhopen. Buiten het dorp ligt nog een compagnie, waar we weer aangehouden worden, maar weldra door kunnen rijden.

De proviandkarren komen juist aan, en de soldaten juichen, want veel is hier niet te krijgen. De auto van de compagnie is onklaar geworden, vandaar het late aankomen. Nu gaat het verder langs de verwoeste huizen en het wordt steeds donkerder. De raad indachtig, die de Hauptmann mij gegeven heeft, kijk ik rond naar een nachtverblijf, maar slechts een paar arbeidershuisjes blijken intact.

Tussen de bomen door zien we echter een kasteel, dat blijkbaar in goede staat verkeert en juist bij het laatste restje daglicht rijden wij de oprijlaan op, en door het ijzeren hek voor het grote huis.

De deur staat open, en de honneurs worden waargenomen door een grote bok, die ons heel mak in de vestibule een kopje komt geven. Er is niemand in, maar op de eerste verdieping vind ik kamers met bedden en ook een lamp.

We vinden een 85-jarige bewoner op een canapé met een matras over zich heen en erg angstig. We stellen hem gerust en doen vragen, maar de Vlaamse boer is totaal onverstaanbaar en slechts met moeite krijgen we er wat uit. Hij is uit een brandend huis gehaald en versuft door de Duitsers, die het huis gisteren bezet hielden, hier gebracht en achtergelaten. We geven hem van het weinige, wat we hebben, en hij komt weer een beetje bij, en smakt welvoldaan, als ik hem chocolade en biscuits geef. Op onze slaapkamerdeur staat S. Excellenz en op de andere deuren de namen der officieren die er

logeren. Er heerst grote wanorde, maar slechts weinig is vernield, daaronder merk ik voornamelijk de heiligenbeelden op.

Het kasteel heet Château les Dames bij Rotselaar en was bewoond door de familie Moerinx, die het klaarblijkelijk in grote haast verlaten heeft, want de kasten hangen nog vol met heren- en dameskleden. Maar behalve het geloei der koeien, geen geluid. En spoedig zijn ook wij in de kamer van Excellenz ingeslapen.

Voor zessen word ik wakker door de verbaasde uitroep van de chauffeur. "Meneer, er is een auto bijgekomen!" Oh schrik! Jawel, daar staat beneden een prachtige grote oorlogsauto van de Duitsers, maar, daar we niets gehoord hebben, vermoed ik, en dat blijkt later juist zijn, dat het ding er gisterenavond reeds stond, maar, dat we het door de duisternis niet gezien hebben. Ook zijn er nog twee fietsen.

Bij daglicht ziet alles er nog verwaarloosder uit. In de benedenverdieping staan de restanten van maaltijden en halve flessen wijn. In een kamer met "Verbotener Zugang" hangt nog de antenne van de draadloze telegrafie. Op de schuren, waarin de soldaten op stro slapen, staat met krijt: "Rauchen verboten", de serres zijn leeg en open, twee jachthonden nemen verschrikt de vlucht. In een der serres, die blijkbaar de soldaten ook als slaappleats diende, vind ik dozijnen zakjes biscuits, waarvan ik er enige aan de grijsaard breng.

Dan gaat het verder.

Soldaten en verwoesting overal. Bij kruisingen en spoorwegovergangen worden we meestal opgehouden en moeten onze pas tonen, waarop ze elkaar geruststellend "Holländer" toeroepen, en met lach en groet scheiden we.

Met genoeg bemerk ik, dat de wegwijzers hier niet meer, zoals beoorden Aarschot, zwart of wit oververfd zijn. Dat is een aardigheid der Vlamingen, waartoe ze hier blijkbaar niet meer de tijd hadden. Nu komen we in de buurt van Leuven en passeren onder de spoorwegbrug. Daar staan twee soldaten, die ons laten voorbijgaan, maar nauwelijks eronderdoor of er klinkt van boven, waar ook twee wachten staan, een energiek "halt", en als ik omkijk zijn ook twee geweren op ons gericht. Ja, waarom hebt u niet vroeger halt geboden, zeg ik. "Oh, wir hätten Sie schon doch gekriegt!" luidt het zelfgenoegzame antwoord. Ook hier wordt de pas vertoond en we rijden langs het kanaal, waar alles intact is. Tot vrij ver in de stad is niets verwoest. In de straten is er echter niemand, en we zien een lijk aan de kant liggen.

Verder en verder rijden we. Eindelijk zien we in de Rue de Bruxelles, in de verte wat puin, maar als we langs de Tour des Capucines de stad verlaten, hebben we behalve een paar gebroken ruiten geen sporen van verwoesting gezien. Daar informeer ik naar mijn vrienden, en heb het geluk juist op een kar te stoten, die hun goed uit de stad komt weghalen. Mijn chauffeur praat intussen met de Duitse soldaten, en krijgt zelfs een sigaar van hen, terwijl ze vertellen, dat na de schieterij iedereen om 8 uur uit de stad moet zijn, en er eerst om vijf uur 's morgens weer in mag komen. Het huis van mijn vrienden is volkomen gaaf, wel moeten we nog even helpen een brandje te blussen, dat door enige vonken van de hogerop nog brandende huizen aangestoken is. Dit was volstrekt geen arbeiderswijk, maar een der beste buurten van Leuven.

Mijn vrienden pakken en ik zal later het goed met mijn auto naar hun zomerverblijf buiten de stad brengen. Ondertussen tuffen we naar de Grande Place. Dat is niet gemakkelijk. Langs de Rue de Bruxelles stoten we op puin, we draaien rechts, en stuiten op Duitsers met een auto, die een andere op sleeptouw heeft. "Wo ist der Bahnhof?"

“Fahren Sie mal voran nach dem Bahnhof”, heet het bevel. Ja, ik ben hier zelf ook niet zo goed bekend en zoek ook de weg. Dan laten ze mij vrij.

Te voet ga ik verder, en hoor van enige vrouwen, die met de handen omhoog lopen, wat voorschrift der Duitsers is, om te tonen dat ze geen wapens verborgen hebben, dat ik links uitdraaiend tot de Grote Markt kan komen. Dat doe ik dan ook, en slaag er in per auto door te dringen, en de vernielingen van nabij te beschouwen.

De Zeppelin boven Antwerpen.

Aan het Handelsblad van Antwerpen ontlene we nog de volgende bijzonderheden omtrent de schade door de Zeppelin, die in de nacht van dinsdag op woensdag boven Antwerpen verschenen is, aangericht:

Tot hiertoe weet men niet of er uit het schip bommen zijn geworpen, alvorens het de hoogte der Stenenbrug, Herentalse poort, bereikte. Men weet ook goed, dat er geen enkele bom geworpen werd, alvorens het vuur door de schildwachten geopend werd. Wanneer de eerste granaat uit het schip werd geworpen, bevond het zich tussen de Herentalse poort en de eerste huizen van de Stenenbrug. De bommen werden onmiddellijk in grote hoeveelheid en kort op elkander naar beneden geworpen, zodanig zelfs, dat in een omtrek van 500 m doorsnee er niet minder dan 10 beneden kwamen. Men zou bijna gezegd hebben dat de bemanning van de luchtkruiser enkel zoveel ballast uitwierp om hoger te geraken, ten einde aan de kanonskogels van de wallen te ontkomen. Drie bommen vielen eerst in de onmiddellijke nabijheid, in een weide der fabriek Wood, waar bijgevolg het uitwerksel volslagen nul was. Elke bom maakte daar in de grond een put van 1 m diep op 3 m doorsnee en dit was al.

De volgende bom kwam terecht op een diamantslijperij in een achterhuis van het huisnummer 43, Stenenbrug, toebehorende aan M. Van Geel. Die diamantslijperij, zijnde een gebouw zonder verdiep, werd totaal vernietigd: banken, molens, installatie, muren, alles was platgeslagen en vormde een echte puinhoop.

De volgende bom kwam terecht op het woonhuis zelf van M. Van Geel, drong door het dak tot op het tweede verdiep en sloeg alles kort en klein, zodanig, dat de daken van de aanpalende huizen eveneens vernietigd werden. M. Van Geel en zijn huisgezin bevonden zich bij familieleden te Borgerhout, zodat zij gelukkig aan een groot gevaar zijn ontsnapt. De bewoners van de tweede verdieping, bestaande uit zeven mensen, te weten de familie Defray, waren bij de eerste ontploffing gevluht en bevonden zich ternauwernood beneden, toen de bom op de tweede verdieping barstte. Vier van hen werden licht geschramd.

De zesde bom is neergekomen op de keuken van het huis nummer 67, waar ook alles vernield werd. De vesten volgende heeft de kruiser in de tegenovergelegen weide nog drie bommen geworpen, waar zij geen de minste schade aanrichtten. En de 10e bom ging een bad nemen in het water van het Half-Maantje, waar de ongelukkige vissen het moesten bekopen.

Van enige slachtoffers van de bommenaanslag heeft het Handelsblad van Antwerpen nog het volgende vernomen:

Defray, die op de Stenenbrug 45, Borgerhout woont, vertelde het volgende:

“Wij zijn met zeven personen in ons huis. Plotseling worden wij gewekt door een hels gerucht tegen onze woning. Alleman liep samen op onze kamer, op de bovenste verdieping gelegen. Wij

namen juist de tijd de onmisbaarste kleren aan te trekken om naar de kelder te vluchten. Halverwege, op de trap meenden wij, dat ons laatste uur geslagen was. Een tweede bom was op ons huis gevallen. Gans de bovenste verdieping stortte in op onze hoofden. Hoe wij aan de dood ontsnapt zijn is een raadsel. Niemand is er gekwetst. Schrammen en kwetsuren van glas en stenen is al wat wij hebben. De geneesheren hebben de stukken glas uit de wonden gehaald en ons verbonden. We danken God, dat hij ons gespaard heeft.”

Van Mulkens, Stenenbrug 47, Borgerhout, deelde aan het blad het volgende mee:

“Ik was juist opgestaan. Plotseling zag ik in de wei, tegen ons huis, een bom vallen en openspringen. De bom was wel 60 cm groot en met een punt. Bij het openspringen gaf hij een helder licht.

Mijn vrouw, door het gerucht gewekt, sprong naar onze twee kinderen, twee jaar en vier maanden oud, en allen samen vluchtten wij naar de kelder. Juist waren wij op de keldertrap, toen een tweede bom op ons huis viel. Ik meende, dat het ons einde was. Mijn vrouw was bijna dood van schrik. Gans de bovenverdieping is ingestuikt. Op de diamantslijperij Van Geel is ook een bom gevallen. Een gedeelte van de herberg “Gewichtenhuis” is ook weggeslagen. Persoonlijk hebben wij niets anders dan lichte kwetsuren. Wij zijn nu gans ten onder en zullen moeten steunen op de hulp der overheid.”

De Tijd ontvangt omtrent de vlucht van Nederlandse priesters uit Leuven de volgende mededeling van iemand, die eveneens uit Leuven gevlucht is:

In de nacht van dinsdag op woensdag zijn om 12 uur gevlucht : de paters Bakker, uit Den Haag, Bernard Mets, uit Dokkum, Van de Venne, uit ‘s-Hertogenbosch, Zoetmulder, uit Schiedam en Sanders,

uit Leiden. Zij gingen te voet naar Sint-Truiden, werden onderweg voortdurend gevisiteerd, beledigd en mishandeld. Eenmaal werden zij zelfs teruggezonden, doch graaf von Zeppelin trad voor hen tussenbeide. Twee Belgische paters echter mochten niet doorgaan: hun vrijbrief werd verbrand en men vreest voor hen het ergste. Van Sint-Truiden ging de reis per boerenkar tot Maaseik. Monseigneur Coenraets en een pater dominicaan werden als gijzelaars gevangen genomen.

Door België.

Men meldt ons: Aan het station Kontich heersten een hevige opwinding en angst. Van talloze dorpen uit het zuiden waren de vluchtelingen gekomen, enkelen met enige handbagage, de meesten met niets of bijna niets dan de kleren, die zij droegen. Met zachte, door vrees hese stem fluisterden enkelen elkander hun ellende toe, maar de meesten zwegen. Alle verlangen was gevestigd op Antwerpen, waar ze veilig zouden zijn voor de Duitsers.

Nog 2 uur bijna zou het duren eer een trein naar Antwerpen vertrok en in wanhoop wachtten de vluchtelingen, nu echter toch reeds min of meer gerustgesteld, totdat plotseling weer enigen door de vrees werden aangegrepen en zij na geruime tijd wachten, eensklaps besloten, dan maar te voet weg te trekken en verder vluchtten, zonder te weten waarheen.

Steeds nog kwamen meer bewoners, voornamelijk uit de zuidelijk gelegen dorpjes, naar het station, waar zij de ellende en het gejammer nog vermeerderden.

Intussen viel de avond en het was reeds geheel donker, toen de trein naar Antwerpen aankwam. Een algemene bestorming had plaats, waarbij de vrees voor de Duitsers zich in een razernij uitte.

De zeer lange trein bevatte echter plaats voor allen, al moesten velen dan ook staande de reis maken.

Nauwelijks was de trein in beweging, of hij moest weer stoppen. "Visite militaire!" Werd er geroepen en in het duister buiten zag men Belgische infanteristen, het geweer aan de schouder.

Elke wagon kreeg bezoek van een onderofficier met enige manschappen en ieder moest zijn papieren tonen. Wie er geen had, werd uit de trein verwijderd.

In mijn afdeling zat onder andere een groepje van vier personen, blijkbaar vader en moeder en twee zoons, waarvan de een kapelaan. De andere zoon, een jongen van 24, had steeds met open mond wezenloos voor zich zitten staren, als begreep hij niets van wat er om hem gebeurde.

Deze jongen had geen papieren en de sergeant wilde hem daarom uit de trein doen verwijderen, maar daar barstte de moeder los: "Ach meneer, dat ziet ge toch wel, hij is niet goed bij het hoofd. We hebben hem zo uit het gesticht gehaald en daarom heeft hij geen papieren. Hij is mijn zoon. Je kunt hem toch niet wegnemen van ons."

De vrouw jammerde. Al de ellende der laatste dagen snikte ze uit, nu men haar zoon weg wilde voeren, de hemel wist waarheen.

Een ogenblik stond de onderofficier besluiteloos. Toen zegde hij zonder meer tot zijn soldaten: "Vooruit maar", en hij ging door en liet de verdwaasde, starogende jongen zitten bij de zijnen.

In mijn coupé zat nog een bejaarde vrouw, uit de arbeidersklasse. Zonder iets van haar kleren bij zich reisde ze alleen. Ze was op sloffen, maar scheen totaal geen besef meer te hebben van wat er om haar heen gebeurde. Zich wiegelend, neuriede ze aan een stuk door.

Het was een ellendereis, maar toch, de vluchtelingen herademden. Ze zouden in Antwerpen veiliger zijn. Opgewekter waren zij, toen we reden door de machtige stralen der zoeklichten van de forten. Het einde van hun ellende was nabij.

Maar toen die wanhoop op het station te Antwerpen, waar ze hoorden, dat ze zonder speciale vergunning de stad niet in mochten en verder gezonden zouden worden ...

Het machtige station van Antwerpen was geheel in het duister gehuld. Alleen brandde op een enkele plaatsen een kaarslantaarn, bij welke licht de papieren der aangekomenen weer door gendarmes werden onderzocht.

Honderden waren er en toch deden deze onder de grote, met duisternis gevulde overkapping aan als slechts een kleine groepje.

Telkens werden uitbarstingen van wanhoop gehoord, als die arme, gejaagde vluchtelingen, die zich zo dicht bij hun doel, het veilige Antwerpen, wisten, vernamen dat zij niet in de stad zouden worden toegelaten, doch de volgende morgen verder zouden worden gezonden.

Er was een jong vrouwtje met een kind op de arm en haar bejaarde moeder bij zich. Vermoeid scheen ze, maar toch, vol moed stapte ze toe op de gendarmes.

“Hebt u een bewijs tot toelating in de stad?”

Ze moest ontkennend antwoorden en werd teruggewezen naar de groep, die de nacht op het station zou moeten doorbrengen en de volgende dag weer verder zou gaan, tot welke groep ook ik behoorde.

Het jonge vrouwtje snikte het uit: “Och mijnheer, ik heb nu al acht dagen in het stro geslapen. Ik ben de vrouw van de notaris te (volgde een dorpsnaam, die ik vergeten ben). Veertien dagen geleden is mijn man voor zaken op reis gegaan en is niet meer teruggekomen. Ik weet niet waar hij is. In Antwerpen woont mijn broer. Daar ben ik thuis”.

Maar de gendarme moest weigeren en het jonge vrouwtje weende wanhopig. Stil stond de oude moeder er bij. Rustig sliep het kindje in de armen der wenende vrouw.

Een Antwerpenaar, die wel toegang had tot de stad, zegde de jonge vrouw toe naar haar broer te gaan. Misschien dat deze voor haar en haar moeder een bewijs van toelating tot de stad zou kunnen krijgen.

Met ons allen, hoeveel kan ik niet schatten, maar zeker verscheidene honderden, werden we in een grote wachtzaal gelaten, waar enkele banken stonden.

Alleen aan de ingang brandde een lantaarn. Verder was alles duister met het oog op de Zeppelins.

Toen begon een nacht van naamloze ellende.

Ik had de strijd gezien, gewonden, verbrande dorpen. Te Maastricht sprak ik de vluchtelingen uit Belgische dorpen. Het was ontzettend, maar toch, die indruk in ergste hevigheid, duurde slechts kort. Ik was er met collega's, tegen wie ik me duidelijk uiten kon, met wie ik van gedachten wisselde.

Maar hier, in die grote, duistere ruimte, was ik alleen en ik moest er blijven, met om me, onontkoombaar, die massa-wanhoop.

Van 's middags af had ik niets gegeten, noch iets gedronken en op het station was niets meer te krijgen.

Ik legde me neer op de grond, met mijn overjas onder me. Mijn musette deed dienst als hoofdkussen.

Zo poogde ik te slapen. Maar overal rond me was zacht gesnik en werd geklaagd met zachte stem. Een kind schreide en dicht bij mijn ligplaats, op een bank, weende nog altijd het notarisvrouwkje.

Toen ik enige tijd geslapen had (een kwartier? een uur? ik weet het niet) en weer wakker werd, hoorde ik het notarisvrouwkje niet meer. Ik ben opgestaan en heb haar gezocht, doch vond haar niet meer.

Was ze met haar moeder en kindje eindelijk veilig bij haar broer? Ik hoopte het.

Het geluid der honderden, was als dat van een zee. Soms verflauwde het, werd heel zwak, maar dan plotseling weer begon er een kind te schreeuwen, andere antwoordden, vrouwenstemmen schreiden.

Naast me op de grond lag een klein, nietig wijfje, dat onhoorbaar weende met alleen de snikschokken van haar oude lichaam. En ik heb niet geweten wat haar deerde.

Aan de andere zijde van mij lag een veekoopman, die nu en dan enkele woorden met me wisselde en dan telkens zegde, dat hij nu toch eens zou proberen te slapen, maar telkens weer opnieuw begon te vragen, wat ik wel dacht: of de Duitsers verslagen zouden worden?

Midden in de nacht kwam er enige beweging in de grote zaal. Mensen van het Rode kruis kwamen met emmers limonade, die ons in kommen te drinken werd gegeven.

Het was een weldaad. Ik dronk enige malen en toen ik hoorde dat die lafenis kosteloos werd verstrekt, vroeg ik iets af te mogen staan voor het Belgische Rode Kruis, en ik gaf enige franken.

Dit vestigde de aandacht op mijn persoon, wat onder dergelijke omstandigheden minder verkieslijk is, zoals spoedig bleek.

Ik had me weer neergelegd en was juist even ingeslapen, toen ik gewekt werd door een gendarme, naast wie een der mannen van het Rode Kruis stond.

Mij werd gevraagd van waar ik kwam, wie ik was en ik moest oprijzen om bij het licht der enige lantaarn mijn papieren te tonen. Daarna werd me vergund weer een deel te gaan uitmaken van de ellende, die over de uitgestrekte vloer verspreid lag.

In ons blad van dinsdagavond hebben we reeds melding gemaakt van de door koning Albert der Belgen ondertekende besluiten, waarbij de Leopoldsorde wordt toegekend aan twee vrouwen, mej. Valeria di Martinelli en Léonie van Lint, wegens “de moed en het schone gedrag” dat zij als telefonisten te Leuven hadden getoond, “door te midden van de vijand op hun post te blijven”.

De Patrie deelt omtrent de jonge meisjes het volgende mee:

Valeria di Martinelli en Leonia van Lint zijn tweede telefoonjuffers, in dienst van het centraal bureau van Leuven, wier verlangen nooit hoger ging dan stipt hun plicht te vervullen. En daar wordt in enkele ogenblikken het eentonige bureauleven afgewisseld door het oorlogsgewoel, het bommengeknal, het geweervuur, het laaiende vuur dat de helft van Leuven plat legde. En de meisjes blijven op hun post, in het volle besef van de plicht, die op hen weegt, maar ook van het gevaar, dat ze lopen. Want de houwitsers ronken door de lucht, en schrapnels barsten voor de vensters en de paniek ledigt de

bureaus. En ofschoon hun harten kloppen en hun handen beven, glijden de fiches door hun zenuwachtige vingers, terwijl in hun geest het denkbeeld opkomt dat van de goede telefoonverbinding tussen de staf en de bevelhebberschappen misschien het behoud der Belgische troepen afhangt. Eindelijk verbrijzelen brand en bommen de telefoondraden en dan oordelen de heldinnen dat het gebouw op hen kan neerstorten; dan eerst oordelen zij hun aanwezigheid op de levensgevaarlijke post nog nutteloos. Dan eerst zetten zij de helm af en bergen hem weg, in het volste besef van volbrachte plicht.

Het ridderkruis, dat nu op het kleed van die heldinnen schittert, vereert het korps der telefoonjuffrouwen, misschien meer dan zij zelf vermoeden. Zij behoren immers tot degenen, van wie men zegt dat zij hun heldendaden in stilte verrichten.

In de laatste zitting van de gemeenteraad van Brussel wilde de heer Camiel Huysmans burgemeester Max gelukwensen, maar deze vroeg daarmee te willen wachten tot later.

Dat belet niet, zo schrijft het Handelsblad van Antwerpen, dat burgemeester Max een man uit één stuk is, die aan al zijn medeburgers als voorbeeld van krachtdadigheid kan gesteld worden. En dan vervolgt het blad:

Vanaf de eerste dag der Duitse bezetting, zegde een vriend van Le Peuple, die uit Brussel naar Gent was kunnen komen, heeft burgemeester Max getoond op de hoogte te zijn van zijn zending. Zijn correctheid, zijn wilskracht, zijn moed, zijn pure vaderlandsliefde, zijn inderdaad bewonderenswaardig.

De burgemeester zit bestendig op het stadhuis: hij slaapt er en waakt over alles, en laat niets doorgaan wat de waardigheid der Belgen kan kwetsen.

Terwijl de burgemeesters van Sint-Gillis en Elsene orders gegeven hadden de Belgische kleuren in te trekken, heeft mijnheer Max zijn medeburgers aangezet de vaderlandse driekleur niet neer te halen en zij wappert nog steeds in de straten der hoofdstad.

De Duitse gouverneur van Luik had een bericht doen verspreiden, meldend dat volgens de burgemeester van Brussel, de Franse regering, verplicht haar eigen grondgebied te verdedigen, er voortaan van afzag iets voor België te doen.

Bij plakbrief, onder dagtekening van 31 augustus, heeft de burgemeester van Brussel die bewering gelogenstraft.

Er is moed nodig om zo beslist op te treden en het is overigens maar op die wijze dat men eerbied afdwingt.

Alle Belgen zullen dan ook burgemeester Max als een kloek vaderlander begroeten en met ons hopen dat hij eerlang, als burgemeester der vrije stad Brussel, het einde van al die rampen moge zien.

Aldus het Handelsblad van Antwerpen.

De bekendmaking, die burgemeester Max maandag te Brussel heeft laten aanplakken, luidt als volgt:

De militaire gouverneur der stad Luik, luitenant-generaal von Kolewe, heeft het volgende bericht op de muren der stad Luik doen aanplakken:

“De burgemeester van Brussel heeft aan de Duitse bevelhebber laten weten, dat de Franse regering heeft verklaard, in de onmogelijkheid te zijn de Belgische regering op enige manier te helpen, aangezien zij zelf verplicht is aanvallend op te treden.”

Ik logenstraf ten stelligste deze verklaring.

Brussel, 31 augustus 1914.

Ad. Max, burgemeester.

Het antwoord van Duitse zijde op deze fiere logenstraffing is niet uitgebleven. Dezelfde dag heeft de Duitse militaire gouverneur van Brussel het volgende doen aanplakken op de muren der stad:

Belangrijk bericht.

Het is ten strengste verboden aan de gemeenteoverheid van de stad Brussel plakkaten te doen aanplakken zonder mijn bijzondere toestemming te hebben ontvangen.

Brussel, 31 augustus 1914.

De Duitse militaire gouverneur,

Von Luettwitz, generaal-majoor.

Het Belgische gezantschap.

Men weet, dat een bijzonder Belgisch gezantschap op weg is naar de president der Verenigde Staten. Het bestaat uit de heren Carton de Wiart, minister van justitie en de ministers van staat Vandervelde, Hijmans en de Saedeleer. Naar het heet is het hun zending, te protesteren tegen Duitse gruwelen. Dinsdag waren de heren in Londen, waar zij bij koning George zijn geweest en vervolgens bij Sir E. Grey en de gezanten van Frankrijk en Rusland. Mevrouw Vandervelde vergezelt haar man, maar blijft te Londen. Ze heeft een beroep van de koningin der Belgen op de vrouwen van Engeland bij zich.

Voor de koning las minister Carton de Wiart uit naam van het gezantschap het volgende adres voor:

“Sire,

“Gesteld voor de keuze tussen het offer van zijn eer en het gevaar voor oorlog heeft België niet gearzeld. Het heeft zich verzet tegen de brutale aanval van een mogendheid, die een van de borgen van zijn onzijdigheid was. In die hachelijke toestand was het voor ons land een onwaardeerbare zuil van kracht, het grote en machtige Engeland aanstonds vastberaden tussenbeide te zien komen. Door zijne Majesteit de koning der Belgen met een zending naar de president van de Verenigde Staten belast, hebben wij het onze plicht geacht te verwijlen in de hoofdstad van het Britse rijk om aan de Majesteit eerbiedig en vurig de dankbaarheid van het Belgische volk te betuigen. Wij hebben nooit vergeten, dat Engeland bij de geboorte van België's onafhankelijkheid heeft voorgezeten. Het had vertrouwen in de wijsheid en de trouw van ons land. We hebben getracht dat vertrouwen te rechtvaardigen door ons stipt te houden aan de rol, die de internationale politiek ons had toebedeeld. In 1870 sprong de regering van koningin Victoria uit eigen beweging bij de oorlogvoerende mogendheden voor de onzijdigheid en onschendbaarheid van België in de bres. En nu hebben de boodschappen, door uw Majesteit aan onze vorst gericht, de plechtige en indrukwekkende verklaringen van uw regering, de edele toespraken van vertegenwoordigers van alle partijen in het parlement, de moedige medewerking van de Britse land- en zeemacht die dankbaarheid verlevendigd en het besluit van het Belgische volk om zijn recht te verdedigen nog versterkt. Gedwongen tot de oorlog voor de verdediging van zijn instellingen en huis en haard, heeft België in die tegenstand de plicht erkend, die internationale overeenkomsten en het menselijk geweten aan elk beschaafd volk opleggen.

“Na ons land te zijn binnengedrongen heeft onze tegenstander de burgerlijke bevolking gedecimeerd, vrouwen en kinderen vermoord, onschuldige boeren in gevangenschap weggevoerd, gewonden afgemaakt, onverdedigde steden verwoest, kerken, historische monumenten en de beroemde boekerij van de Universiteit van Leuven verbrand. Al die feiten zijn door authentieke bescheiden bewezen. Wij zullen de eer hebben ze aan uw regering over te leggen. In weerwil van al dat lijden van België, dat tot de belichaming van het verkrachte recht is geworden, is het land vastbesloten tot het uiterste zijn plicht tegenover Europa te doen wat er ook gebeure, het moet zijn bestaan, zijn eer en zijn vrijheid verdedigen”

De koning antwoordde, dat hij België zou helpen, dat hij door de berichten over de ruwheid der Duitsers ten zeerste geschokt was en dat hij dankbaar was voor België's dappere tegenstand.

Bij Sir E. Grey heeft het afgezantschap de bescheiden van de officiële commissie van onderzoek naar de gruwelen van de Duitsers overgelegd en, bij monde van minister de Wiart, nog geprotesteerd tegen de schending van het volkenrecht van de zijde van Duitsland: ten eerste, door België binnen te dringen, ten tweede, door geld van de Nationale Bank, een particuliere instelling, in beslag te nemen, ten derde, door het bombardement van onversterkte steden als Leuven en Mechelen, ten vierde, door in Antwerpen bommen te gooien zonder dat 24 uur van tevoren aan te kondigen. Voorts gaven de heren voorbeelden van de gruwelen van de Duitsers, die zij bewezen achtten.

Mevrouw Vandervelde heeft aan een verslaggever gezegd, dat er in Engeland een fonds zal worden geopend om de berooide Belgen weer aan huis en haard te helpen.